

MentEd

Mentalisierungsbasierte Pädagogik

Erasmus+-mentaliseringstraining voor opvoeders

Module 4: Mentaliseren pedagogische houding

Module 4

Overzicht Module 4

1. Doelstellingen
2. Introductie
3. Pedagogische houding (basis)
4. Mentaliserende houding
5. Supervisie

Leerdoelen I

Bevordering van
zelfontplooiing en
zelfregulering

Bevordering van
groepsprocessen

Bevordering van
nieuwsgierigheid,
sociaal leren en
kennisgroei

Bron afbeelding H. Kirsch

Doelstellingen II

Theoretische grondslagen

- Je kent de onderliggende pedagogische houding en de rechtvaardiging ervan
- Je kent de belangrijke aspecten van een mentaliserende houding
- Je kent het belang van supervisie, casusreflectie en collegiale uitwisseling voor het behouden van een mentaliserende houding

Relatie ontwerp:

- Je leert aspecten van een ondersteunend relatieontwerp kennen.
- Het overnemen van het perspectief van een kind of adolescent bevordert de hechtingszekerheid. Je kunt voorbeelden vinden van hoe het omgaan met misverstanden vertrouwen bevordert.
- Ze reflecteren op hoe kinderen en jongeren de specialisten zien

Sociaal leren en opwindingsregulatie:

- Epistemisch vertrouwen is een centrale leervoorwaarde voor sociaal leren en cultuur.
- Je kunt voorbeelden noemen om epistemisch vertrouwen te bevorderen en toe te passen in de praktijk.
- Ze ontwikkelen ideeën over hoe affect en zelfregulering kunnen worden ondersteund

Wat kenmerkt een mentaliserende houding?

- Respect, nieuwsgierigheid en houding van onwetendheid
- Rustige aanpak en flexibiliteit in interactie
- Het perspectief van de ander kunnen nemen
- Creëer een nuttige relatie
- Hulp bij emotieregulatie
- Innerlijke reikwijdte en humoristische benadering

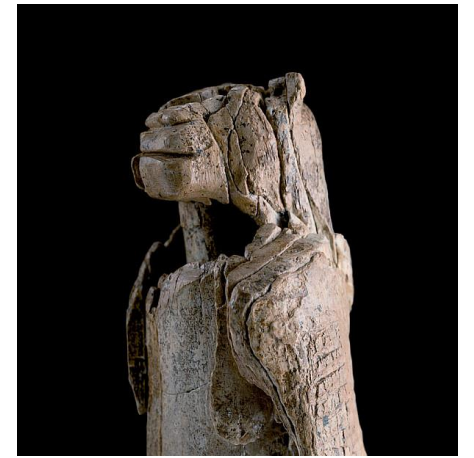
Belangrijkste aspecten: interesse en onwetendheid

De professional probeert de waarheid in de gaten te houden dat de psyche van ieder voor ons allemaal ondoorzichtig is en accepteert het feit (...) dat we nooit volledig kunnen weten wat er in de ander omgaat.

Het tegenovergestelde van mentaliseren is 'gedachten lezen', waarbij we gewoon aannemen dat we de ervaringen, hoop, angsten en overtuigingen "kennen" die het gedrag van iemand anders op een bepaald moment verklaren.

(Bevington et al., 2017, S. 125; Übers. HK).

Antropologische basisaannames

De leeuwenman, vroege symboliek, ongeveer 40.000 jaar oud.

Verbeelding van **fysiek niet-manifeste inhoud** vereist de **vorming van symbolen** en dient de communicatie van voorheen ondeelbare inhoud en is het startpunt van begrip = mentaliseren

De mens is het enige **levende wezen** dat via **symbolen** (sociaal leren, cultuur, hulpmiddelen) communiceert over **tijd en ruimte** en dit kan doorgeven.

(vgl. Förstl 2012, Tomasello, 2014).

Kommunikationssignale

Ons natuurlijke vermogen om te onderwijzen en te leren (natuurlijke pedagogische houding) maakt gebruik van bepaalde communicatiesignalen die de leerling laten weten dat belangrijke informatie die persoonlijk bedoeld en van algemeen belang is, nu volgt. Deze signalen worden "ostensieve signalen" genoemd en verminderen epistemische alertheid (Csibra en Gergely 2009):

Verwantschap, continue afstemming op een tegenhanger;

- oogcontact en gedeelde aandacht;
- de persoonlijke aanhef, attributie en bijvoorbeeld kindvriendelijke taal;
- het vermogen om de ander erbij te betrekken (mentaliseren).

Basisaannames

Groepsdiscussie (?) – Bespreek in kleine groepen (3-5 deelnemers), ca. 15-20 min.

Welke basisaannames (theoretisch, persoonlijk, ervaringsgericht) bepalen mijn professionele handelen ?

bijv. mensbeeld, relatieontwerp, educatieve doelen

Pedagogiek en relatie

Hillenbrand spreekt van het "primaat van de relatie" in de pedagogiek en bekritiseert terecht het feit dat de term vaak "**meer een gap-vullende functie**" heeft. (Hillenbrand, 2006, p. 222): „*Er is een gebrek aan een systematische en geëvalueerde pedagogische relatietheorie*“.

De mentaliseringsbenadering heeft tot doel deze kloof te dichten en brengt een systematische en geëvalueerde pedagogische relatietheorie over.

Pedagogiek en relatie II

Wat betekent relatie hier?

Pedagogische relaties zijn de "**dragers**" van de ontwikkeling van het kind (affectief, cognitief, praktisch) in het pedagogische proces.

De relatie vertegenwoordigt zowel een noodzakelijke **basis** als een pedagogische **vorm van werk**, bijvoorbeeld in de zin van ondersteunende **diagnostiek of interventie**.

Dit geldt des te meer voor de **jongere** en/of **psychosociaal belaste** kinderen en adolescenten.

(Gingelmaier, 2016, S. 203)

Pedagogiek en relatie III

Voorbeeld school: Resultaten uit **empirisch onderzoek** laten duidelijk **positieve effecten** zien van een **goede student-leraar relatie**:

1. Over de motivatie van studenten (Cornelius-White, 2007; Den Brok, 2001).
2. Academische prestaties (Hamre & Pianta, 2001; Henderson & Fisher, 2008).
3. Over het welzijn van leerkrachten (Evertson & Weinstein, 2006; Spilt, 2011; Wubbels et al 2006).

Mentaliserende houding

Mentaliseren is 'alledaagse psychologie'

Mensen kunnen meestal niet anders dan mentaliseren, op een dagelijkse basis!

Centraal in psychosociaal en educatief werk:

Elke bevorderlijke pedagogische interventie veronderstelt (direct of indirect) het **mentaliseren van pedagogische professionals en instellingen.**

Mentaliseren levert mentalisering en

Niet-mentaliseren leidt tot niet-mentaliseren

Aufgabe: "Het kind in gedachten hebben"

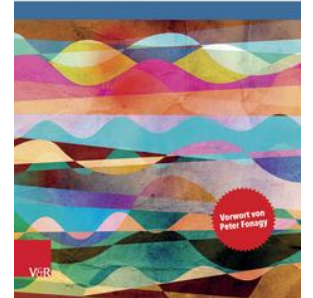
Een **op mentalisering gebaseerde pedagogie** vraagt erom in het dagelijkse pedagogische leven:

- ✓ Wat zijn de onderwerpen van het kind en zijn omgeving? (vgl. Kautter, 2003)
 - ✓ Waar is het kind of de adolescent als individu:
 - a) situationeel,
 - b) biografisch
 - c) in zijn zelfontplooiing, en
 - d) in sociale ontwikkeling tegen zijn sociaal-culturele achtergrond,
- zowel binnen de groep als in de onderwijsinstelling?

en met welke mentale toestanden (behoeften, wensen, motieven, etc.) dit hand in hand gaat met het kind/de adolescent maar ook met de pedagogisch specialisten?

Systematiek van de betekenissen van relatie

- ✓ **Vermogen om te relateren:** Het vormt het hele leven - hoe een relatie aan te gaan, hoe het te leiden (Strauß & Schauenburg, 2016).
- ✓ **Sociaal leren:** Kunnen leren van sociale interacties. (Förstl, 2012; Fonagy & Allison, 2014)
 - ✓ **Sociaal-cognitief leren:** Positieve relatie-ervaringen stimuleren cognitie (Nolte & Fonagy 2017; Gerspach, 2020, Gingelmaier 2022)
- ✓ **Compensatie en preventie:** Het mentaliseren van relatie-ervaringen kan helpen om stressvolle ervaringen te verwerken. (Gingelmaier, 2018; Holl, Blachowiak, Wiehmann & Taubner, 2020)
- ✓ **Diagnostiek:** De mentalisering van relaties kan een zeer belangrijke bouwsteen zijn in ondersteuningsdiagnostiek en ontwikkelingsbevordering.. (Gingelmaier, 2020)

Module 4: 4. Mentaliseren van de houding

Gevolgen voor een mentaliserende pedagogiek

„Het eerste gevolg is dat we alle onderwijsinstellingen moeten beschouwen als een belangrijke **sociale omgeving** die een kind of adolescent beïnvloedt..

- Een (school)omgeving die niet in staat is om effectieve **mentaliserings te stimuleren** en de subjectiviteit en **het auteurschap van individuele kinderen en adolescenten** te herkennen, zal een blijvende negatieve invloed hebben op hun ontwikkeling..“

2. „Het tweede gevolg van de theorie van mentalisering en epistemisch vertrouwen komt voort uit wat het ons kan leren over de manier waarop individuele opvoeders **kennis overdragen**. “ (Fonagy, 2018, S. 11)

Mentaliseren van houding en interventies

De formule "N 2 - B 3"

Nieuwsgierigheid & onwetendheid

Bevestigende mentalisering

Beperking van niet-mentaliseren

Balans houden

Quelle: Dlugosch/Henter 2020

Het belang van misverstanden

Bij misverstanden neemt de specialist eerst de verantwoordelijkheid en helpt hij de emotionele opwinding te verminderen..

(vgl. Bateman & Fonagy, 2013, S. 601)

De ander wordt geëerd als persoon met zijn of haar eigen affecten en perspectieven.

Aandachtsregeling: verdeelde aandacht

Menselijk denken begint met samenwerking, een wijzend gebaar en gedeelde aandacht voor iets anders..

„De vroege mensen werden gedwongen om op een bepaald moment coöperatieve manieren van leven aan te nemen [...] en daarom was hun denken meer gericht op het bedenken van manieren van samenwerking met anderen om gemeenschappelijke doelen te bereiken. Dat veranderde alles“ (Tomasello, 2014, S. 18).

Het gaat er niet alleen om naar hetzelfde te kijken.

Het gaat om een gedeelde ervaring in het kijken naar iets derde

Het gaat over **een reeks om intensieve communicatie te vergemakkelijken:**

We kijken naar hetzelfde en het heeft betekenis

- noch het object, noch het andere zijn uitwisselbaar of willekeurig
- De bereidheid om op te letten wordt vooraf gecontroleerd – ben je klaar om met mij mee te kijken?

Aandachtsregulatie

„Het falen van moedwillige aandacht lijkt direct verband te houden met instabiele effecten (...). Ongepaste aandachtscontrole in combinatie met moeilijkheden bij affectregulering zijn waarschijnlijk voldoende om direct of indirect de individuele competentie te ondermijnen om adequaat te handelen in een interpersoonlijke context..“

(Bateman & Fonagy, 2013, S. 8)

Zelfregulering

Zelfregulatievaardigheden als kenmerken van het zelf

Zijn vaak:

- Verminderd in geval van stress, trauma, ongeorganiseerde hechting
- Bij zelfonzekerheid zijn sociale interacties/groepen vaak stressvol.
- Bij onzekere/ongeorganiseerde hechting: straf vaak niet erg effectief, geen angst voor liefdesonttrekking
- Kritiek als aanval op het zelf
- Soms provocerend escalerend gedrag (schaamtevermijding)
- Doel: Opwindingsregeling/Begrip in plaats van controle

Wat helpt bij zelfregulering?

Veiligheid

- Bindungssicherheit
- transparantie, betrouwbaarheid; Voorspelbaarheid
- 'Geest in gedachten houden'

De-escalatie/opwindingsregeling

- Oogcontact, persoonlijke benadering (ogenshijnlijke signalen)
- Op zoek naar een rustige plek (time-out)

Perspektivenübernahme

De taak zien vanuit het oogpunt van kinderen of jongeren

Structuur en taakoriëntatie

Taken moeten worden uitgevoerd door het kind of de adolescent

- wees begrijpelijk
- volvulbaar zijn
- hebben een structuur /kan worden onderverdeeld in stappen
- In staat zijn om voort te bouwen op wat je al weet
-

**Doel: expliciete, bewuste mentalisering kan
Wijzig impliciete, automatische mentalisering**

Wat helpt bij zelfregulering?

Zolder: **Mentaliseren von Beziehungen**

1. Bovenverdieping: **eenvoudige mentalisering**

Benedenverdieping: **Beïnvloed regelgeving, beïnvloed naamgeving, duidelijke reflectie**

Stichting: **Aandachtsregulatie, gemeenschappelijke focus in het spel/gesprek, benoemende activiteiten, ondersteunen, de-escaleren**

Kijken naar problemen in slow motion

Stress en ineenstorting van mentaliseren manifesteren zich vaak in:

- Raschem Weer
- Dringend gedrag
- Concretistische beschrijvingen, beschuldigingen
- Pseudomentaliseren
-

Uitnodiging om de moeilijkheden te beschrijven met de nadruk op interacties en motieven, gevoelens

Rustig aan

Wie zei wanneer, wat, hoe werd beantwoord (exacte feiten zoals het boek van de regisseur), ontwikkel vervolgens een verhaal en werk betrokken effecten uit, wat zijn nu de effecten?

Betrokkenheid van andere groepsleden

Waardering van verschillende perspectieven

Inclusie van gevoelens

Het belang van toezicht en casusreflectie

De taak van de specialist is om de mentalisatie in zichzelf en het kind of de adolescent te behouden en/of te herstellen.

Supervisie en geestelijke gezondheid

Pedagogische specialisten op alle werkterreinen worden geconfronteerd met aanzienlijke **stress- en spanningservaringen**.

Voorbeeld school:

Verhoogde **stresservaring** van leerkrachten heeft een **remmende invloed** op de kwaliteit van de pedagogische activiteit.

(vgl. Klusmann, et al 2006; Klusmann, Klusmann & Richter, 2014, Gingelmaier et al 2022)

Supervisie en geestelijke gezondheid II

Stressfactoren op een hoger niveau kunnen worden genoemd als:

1. Hoge individuele en groepsgerelateerde **interactiedichtheid in de geforceerde context** van school met veel interactiepartners (studenten, ouders, collega's, superieuren)),
2. **Grote openheid** van werkontwerp binnen en buiten het klaslokaal met tegelijkertijd **hoge verwachtingen**, bijvoorbeeld door service-superieuren, ouders en evaluaties en dus
3. geassocieerd met het gevaar van een **toenemende mentale en actieve vermenging** van het particuliere met het officiële:

(vgl. Rothland, 2012; Aktionsrat Bildung, 2014, Schwarzer 2019, Gingelmaier et al 2022)

MentEd

Mentalisierungsbasierte Pädagogik

In samenwerking met A. Dlugosch, M. Henter, S. Gingelmaier, A. Turner, T. Nolte, J. Brockmann, B. Zemke en H. Kirsch (module manager)

Zitierempfehlung:

Kirsch, Holger (2021).

Modul 4 Mentalisierende pädagogische Haltung

Curriculum Mentalisierungstraining für pädagogische Fachkräfte des Netzwerkes Mentalisierungsbasierte Pädagogik. URL. (Datum Abruf)

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Evangelische Hochschule
Darmstadt

University of Applied Sciences
eh-darmstadt.de

Mentalisierende pädagogische Haltung

Literatur I

Aktionsrat Bildung (2014) Psychische Belastungen und Burnout beim Bildungspersonal. Empfehlungen zur Kompetenz- und Organisationsentwicklung. Münster : Waxmann 2014, 201 URN: urn:nbn:de:0111-pedocs-140045

Bateman, A., Fonagy, P. (2013) Mentalization based Treatment. *Psychoanalytic Inquiry* 33: 595-613. DOI 10.1080/07351690.2013.835170

Bevington, D., Fuggle, P., Cracknell, L. & Fonagy, P. (2017). *Adaptive Mentalization-Based Integrative Treatment. A Guide for Teams to Develop Systems of Care*. Oxford: Oxford University Press.

Brockmann, J. & Kirsch, H. (2020) Mentalisieren in der Psychotherapie. www.mentalisierung.net.

Cornelius-White, J (2007) Learner-Centered Teacher-Student Relationships Are Effective: A Meta-Analysis. <https://doi.org/10.3102/003465430298563>

Csibra, G. u. Gergely G. (2009) Natural pedagogy. *Trend in Cognitive Sciences* 13: 148-153.

Den Brok, P. (2001). *Teaching and student outcomes: A study on teachers' thoughts and actions from an interpersonal and a learning activities perspective*. Utrecht, The Netherlands: W.C.C.

Diez Grieser, M.T. & Müller, R. (2018) *Mentalisieren mit Kindern und Jugendlichen*. Stuttgart. Klett-Cotta

Dlugosch, A. & Henter, M. (2020): Mentalisieren auf mehreren Ebenen? Zum Fall einer exemplarischen Maßnahmenkarriere in der Kinder- und Jugendhilfe. In: Gingelmaier, S., & Kirsch, H. (Hrsg.): *Praxisbuch mentalisierungsbasierte Pädagogik*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, S. 204-218.

Mentalisierende pädagogische Haltung

Literatur II

Evertson C.M.; & Weinstein, C.S. (ed) (2006) Handbook of Classroom Management: Research, Practice, and Contemporary Issues. London, Routledge.

Förstl, H. (Hg.) (2012): Theory of Mind (2. Aufl.). Heidelberg: Springer.

Fonagy, P. 2018 Eingeschränkte Mentalisierung: eine bedeutende Barriere für das Lernen. In: S. Gingelmaier, S. Taubner & A.Ramberg (Hrsg) Handbuch mentalisierungsorientierte Pädagogik, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht. S. 9-13

Fonagy, P., Allison, E. (2014) The Role of Mentalizing and Epistemic Trust in the Therapeutic Relationship. In: Psychotherapy 51/3:372-380.

Gerspach, M. (2020) Epistemologische Anmerkungen zur Bedeutung der Mentalisierung für die Pädagogik. In: S. Gingelmaier, H.Kirsch (Hrsg) Praxisbuch mentalisierungsorientierte Pädagogik, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht. S. 9-18.

Gingelmaier, S. 2016 Schwierige Beziehungsdynamiken mentalisieren. Familienberatung als Frühförderung eines Jungen, der auffälliges Verhalten zeigt. Sonderpädagogische Förderung heute. 02: 203-216.

Gingelmaier, S (2020) Beziehungsdynamiken eines Familiensystems mentalisieren. Pädagogische Frühförderung als Paarberatung. In S. Gingelmaier & H. Kirsch (Hrsg.) Praxisband Mentalisierungsorientierte Pädagogik (S. 234-243). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Mentalisierende pädagogische Haltung

Literatur III

Gingelmaier, S. (2022) Psychosoziale Inklusion. In: H. Kirsch, T. Nolte & S. Gingelmaier (Hrsg) Soziales Lernen, Beziehung und Mentalisieren, Göttingen, V+ R

Gingelmaier, S. (2018) Die Bedeutung des Mentalisierens für das Beratungsformat Supervision am Beispiel von Schulen. In: S. Gingelmaier, S. Taubner & A. Ramberg (Hrsg) Handbuch mentalisierungsbasierte Pädagogik, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht. S. 9-13

Gingelmaier, S. & Kirsch, H. (2020) Muss Strafe sein? In S. Gingelmaier & H. Kirsch (Hrsg) Praxisbuch mentalisierungsbasierte Pädagogik, Göttingen, V+ R

Gingelmaier, S., Kirsch, H.; Nolte, T.; Link, P., Turner A.; Schwarzer N. (2022) Mentalisierungsfähigkeit. Eine schützende und förderbare Ressource für das schulische Setting. Reportpsychologie 47. September 2022. S. 6-9.

Gingelmaier, S.; Taubner, S. & Ramberg A. (Hrsg) (2018) Handbuch mentalisierungsbasierte Pädagogik, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.

Hillenbrand, C. (2006) Einführung in die Pädagogik bei Verhaltensstörungen. Stuttgart. UTB. 3. Auflage

Holl, J., Blachowiak, T.V.; Wiehmann J. & Taubner, S. (2020) Folgen institutioneller Krippenbetreuung auf die kindliche Entwicklung – ein systematisches Review. Forum Psychoanal. 4/2020.

Mentalisierende pädagogische Haltung

Literatur IV

Kautter H. (2003) Schule und Emotion. Heidelberg. Winter Verlag Edition S.

Klusmann, U. & Richter, D. (2014) Beanspruchungserleben von Lehrkräften und Schülerleistung. Eine Analyse des IQB-Ländervergleichs in der Primarstufe. Zeitschrift für Pädagogik 60 (2014) 2, S. 202-224.

Klusmann, U.; Kunter, M.; Trautwein U. & Baumert, J. (2006) Lehrerbelastung und Unterrichtsqualität aus der Perspektive von Lehrenden und Lernenden. Zschr. Für Pädagogische Psychologie. <https://doi.org/10.1024/1010-0652.20.3.161>

Nolte, T. & Fonagy P. 2017 Zur Rolle von epistemischem Vertrauen . Wie lassen sich mentalisierungsfördernde soziale Systeme schaffen . In: S. Kotte, S. (Hrsg) Taubner. Mentalisieren in Organisationen. Heidelberg. Springer.

Ramberg A.; & Nolte, T. (2020) Einführung in das Konzept der Mentalisierung. In: S. Gieselmaier & H. Kirsch (Hrsg.) Praxisbuch mentalisierungsorientierte Pädagogik. Göttingen. Vandenhoeck & Ruprecht.

Rothland, M. (2012) Beruf: Lehrer/Lehrerin – Arbeitsplatz: Schule Charakteristika der Arbeitstätigkeit und Bedingungen der Berufssituation. In: M. Rothland (Hrsg.) Belastung und Beanspruchung im Lehrerberuf. Heidelberg. Springer. S. 21-39.

Mentalisierende pädagogische Haltung

Literatur V

Schwarzer, N.H. (2019) Mentalisieren als schützende Ressource. Eine Studie zur gesundheitserhaltenden Funktion der Mentalisierungsfähigkeit. Heidelberg. Springer.

Sperber, D. ; Clement, F.; Heintz, C. et al. (2010) Epistemic Vigilance. Mind & Language 25: 359-393.

Spilt, J.L., Koomen, H.M.Y. Thijs J.T. 2011 Teacher Wellbeing: The Importance of Teacher–Student Relationships. Educational Psychology Review. 23: 457–477.

Strauß, B. & Schauenburg, H. (2016) Bindung in Psychologie und Medizin. Grundlagen, Klinik und Forschung - Ein Handbuch. Stuttgart. Kohlhammer.

Tomasello, M. 2006 Die kulturelle Entwicklung des menschlichen Denkens. Zur Evolution der Kognition. Frankfurt/M. Suhrkamp

Tomasello, M. (2014): Eine Naturgeschichte des menschlichen Denkens. Berlin: Suhrkamp.

Unterbrink, T.; Zimmermann, L., Pfeifer, R., Wirsching, M.; Brähler, E. & Bauer (2008) Parameters influencing health variables in a sample of 949 German teachers. Intern. Archives of Occupational and Environmental Health. 82:117-23. DOI:[10.1007/s00420-008-0336-y](https://doi.org/10.1007/s00420-008-0336-y)

Wubbels, T. Brekelmans, M. Den Brok, P. & Van Tartwijk, J. (2006) An Interpersonal Perspective on Classroom Management in Secondary Classrooms in the Netherlands. In: C.M. Evertson & C.S. Weinstein (ed.) Handbook of Classroom Management. Research, Practice, and Contemporary Issues. <https://doi.org/10.4324/9780203874783>

Zemke, B. (2020) Seminar Mentalisieren in der Psychotherapie. Brockmann, J. Kirsch H. Mentalisieren in der Psychotherapie www.mentalisierung.net